

گسترش صنعت توریسم

و جایگاه آن در ایجاد اشتغال در شهر فیروزآباد

دکتر مسعود تقوایی

عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان

بهنام مغانی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان

چکیده

توریسم در این راستا می‌تواند گره‌گشا باشد. اهمیت این نکته زمانی روشن می‌شود که به خاطر بیابوریم هر ۹ توریست وارد شده می‌تواند یک شغل ایجاد کند. مجموعه آثار طبیعی، تاریخی- فرهنگی فارس بطور اعم و فیروزآباد بطور اخص در نوع خود بی‌مانند و یگانه‌اند و از چنان اهمیتی برخوردارند که می‌توانند در فرایند توسعه کشور همچون ذخیره‌های پایان‌ناپذیر بویژه پس از کاهش و پایان یافتن درآمدهای نفتی به اهرم مؤثر توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، گسترش فارسی‌شناسی و ایران‌شناسی، تفاهم ملی و بین‌المللی تبدیل شوند. با توجه به روند ورود توریست می‌توان انتظار داشت که صنعت توریسم از طریق این افزایش روند بتواند نقش مهمی در ایجاد درآمد و اشتغال در سطح شهر ایجاد نماید. این تحقیق با هدف تأثیر توریسم بر اشتغال در شهر فیروزآباد انجام شده است.

رشد فرایند جمعیت‌کثرتی در دهه‌های اخیر و افزایش تصاعدی جمعیت جوان، لزوم توجه به راهکارهای جدید برای اشتغال‌زایی می‌سازد. وجود توانمندی بالقوه جهانگردی در سطح کشور که از ایران کشوری توانمند در این زمینه ساخته است و استفاده از این توانمندی در راستای ایجاد درآمد و اشتغال می‌تواند یکی از این راهکارها باشد. شهر فیروزآباد دارای رشد جمعیت نسبتاً بالایی است با توجه به جاذبه‌های توریستی فیروزآباد برای ایجاد اشتغال بویژه برای جمعیت جوان که دارای حساسیت ویژه‌ای نیز هست می‌تواند از جهانگردی به عنوان راهی در این جهت سود جست. بر همین اساس در این مقاله با در نظر گرفتن ساختار جمعیت و میزان ورود جهانگردان به شهر فیروزآباد به بررسی گروه‌های عمده شغلی و میزان اشتغالی که جهانگردی می‌تواند فراهم آورد پرداخته شده و در آخر ضمن نتیجه‌گیری، راهکارهایی نیز در این زمینه پیشنهاد گردیده است. روش اصلی پژوهش تجزیه و تحلیل آمار و اطلاعات موجود در ارتباط با هدف مورد مطالعه بوده است.

مراحل پژوهش

پس از جمع‌آوری اطلاعات از طریق روشهای آمار توصیفی و انجام محاسبات داده‌های لازم فراهم گردید. سپس اطلاعات بدست آمده طبقه‌بندی شده و آماده تجزیه و تحلیل گردید و در پایان نتیجه‌گیری به عمل آمد.

واژگان کلیدی

ساختار جمعیت، جهانگردی، بار تکفل، اشتغال، توریسم، شهر فیروزآباد.

مقدمه

امروزه صنعت توریسم و جهانگردی در بسیاری از کشورها به منزله نمادی از هویت فرهنگی و یکی از منابع مهم کسب درآمد است. این صنعت آنچنان در توسعه اقتصادی کشورها اهمیت دارد که اقتصاددانان آن را صادرات نامرئی نامیده‌اند. جهانگردی توانسته است یک نفر از هر ۹ نفر در سراسر دنیا را که به استخدام سازمانها درمی‌آیند، به کارگیرد. در این راستا با گسترش مراکز شهری و رشد پدیده شهرنشینی اشتیاق به سیاحت و سیروسفر افزون شده است. با توجه به معضل بیکاری در ایران که امروزه حدود ۱۵ درصد جمعیت فعال کشور را در برمی‌گیرد توسعه صنعت

توریسم در هر منطقه‌ای می‌تواند باعث ایجاد اشتغال شود و این امر در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه اهمیت بسزایی دارد. مسئله مورد پژوهش در این بررسی عبارت است از تأثیراتی که توریسم بر اشتغال در شهر فیروزآباد می‌تواند داشته باشد. فرضیات استفاده شده به قرار زیر هستند: الف) با وجود ساختار جمعیتی جوان شهر فیروزآباد و تأثیرات آن بر جمعیت فعال توجه به روشهای جدید اشتغال‌زایی اجتناب‌ناپذیر است. ب) با توجه به ورود جهانگردان و ایرانیگردان به شهر فیروزآباد در جهت

ایجاد اشتغال از توسعه و گسترش صنعت تورسم می‌توان استفاده نمود. شهر فیروزآباد به عنوان یکی از شهرهای استان فارس در غرب این استان واقع شده و در ۴۸ درجه و ۵۲ دقیقه عرض شمالی و ۵۲ درجه و ۳۰ درجه طول شرقی قرار گرفته است. مکان مورد بررسی شهر فیروزآباد در استان فارس می‌باشد.

شهر فیروزآباد توسط نخستین فرد سلسله ساسانی یعنی اردشیر در زمانی که ابن امیر تابع پارتیان ضد پادشاه متوخم خود عصیان کرده بود یا در صدد عصیان بود ساخته شده است. طرح دایره‌ای شهر عدم امنیت دائمی و همچنین عدم ثبات سیاست خارجی و اغتشاشات داخلی را در زمان پارتیان آشکار می‌سازد. اکثر پژوهشگران بر این عقیده‌اند که بسیاری از شهرهای ایران از نظر ویژگیهای کلی معماری و ساختار هنری از دو شهر معروف فیروزآباد و بیشاپور متعلق به دوره ساسانی الهام گرفته‌اند.

از نظر طبیعی فیروزآباد بر روی دشتی واقع شده که از اطراف بوسیله کوه‌هایی محصور شده است. کوه پوندو در شمال که بلندترین نقطه آن ۳۱۷۰ متر است. از سمت جنوب یک کوه آهکی تاق‌دیس گنبدی شکل که بلندترین نقطه آن ۲۱۲۵ متر که بنام کوه سرگر معروف است. از سمت غرب به کوه‌های ده بین که بلندترین نقطه آن ۱۸۹۰ متر و در جنوب غربی کوه پیرحزمه می‌باشد محدود می‌گردد. پست‌ترین نقطه دشت ۱۲۶۰ متر در خروجی جنوب دشت و بلندترین منطقه آن ۳۱۶۷ متر در ارتفاعات کوه پوندو می‌باشد. بطور متوسط این دشت در بخش شمالی از غرب به شرق یعنی در دهانه تنگاب تا کرند چاب‌دشت ۱۶ کیلومتر و در بخش جنوبی ۲۵ کیلومتر و از شمال به جنوب ۸ کیلومتر است.

شهر فیروزآباد با دارا بودن پتانسیل‌های قوی توریستی از جمله ویژگیهای تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و جغرافیایی مانند قدمت فراوان شهر، طرح دایره‌ای شهر، وجود کاخ اردشیر، قلعه دختر نقوش برجسته تنگاب، آب و هوای معتدل، زندگی عشایری در دامنه کوهستانهای اطراف شهر، رودخانه‌ها، قنات‌ها، باغهای مرکبات و زیتون، پوشش گیاهی مناسب اطراف شهر و... جذایتهای فراوانی برای توریست فراهم می‌سازد.

ساختار جمعیتی شهر فیروزآباد

جمعیت این شهر در سال ۱۳۷۵، ۵۰۵۱۱ نفر بوده، در حالی که در سال ۱۳۶۵ جمعیت شهر ۳۴۴۲۳ نفر بوده که بین سالهای ۷۵-۱۳۶۵ نرخ رشد جمعیت ۳۷/۴ درصد بوده است. رشد جمعیت شهر بیشتر متأثر از سکونت ایل قشقایی در این شهر بوده و در رشد و توسعه فیزیکی و جمعیتی شهر مؤثر عمل کرده است. بگونه‌ای که شهر فیروزآباد به عنوان پایتخت ایل قشقایی معروف گردیده و این بخاطر موقعیت مناسبی است که این شهر در مرکزیت بیلاق و قشلاق عشایر قشقایی دارد. همین عامل باعث شده که شهر فیروزآباد همیشه مورد توجه مردم ایل باشد. با توجه به بعد خانوار در ایل قشقایی که حدود ۸ نفر می‌باشد طبیعی است که این شهر با رشد فزاینده جمعیتی مواجه باشد که البته این رشد در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نسبت به دهه ۶۵-۱۳۵۵ تا حدودی کاهش داشته است. علت این نکته در آن است که بیشتر خانواده‌های ایلی

بندریج از اواسط دهه ۵۰ در نقاط شهری و روستایی فارس ساکن شده‌اند. هر چند قبلاً هم این امر بصورت نادر وجود داشته است) و می‌توان گفت که این روند تا اواخر دهه ۶۰ ادامه پیدا کرده ولی بعد از شدت آن کاسته شده است. با توجه به نرخ رشد جمعیت ۳۷/۴ درصد، شهر فیروزآباد در سال ۱۳۸۵ جمعیتی بالغ بر ۷۲۲۵۶ نفر خواهد داشت.

$$P_{85} = P_{V0}(1+r)^{10} = 50051 \left(1 + \frac{37.4}{100}\right)^{10} = 72256$$

همانگونه که اشاره شد شهر فیروزآباد دارای موقعیت مرکزی مناسبی نسبت به بیلاق و قشلاق عشایر قشقایی می‌باشد. بنابراین همیشه مورد توجه این ایل بخصوص طایفه‌های عمله، کشکولی کوچک و شش بلوکی بوده و سکونت این طوایف بصورت گسترده بعد از دهه ۵۰ تشدید و جمعیت شهر را افزایش می‌دهد. و چون اکثریت مردم ایل که کوچ نشینی را رها می‌کنند و به جامعه شهری پناه می‌برند، با هیچ شغلی آشنایی ندارند همین عامل و عوامل چند دیگر مانند نبود کارخانجات صنعتی و حتی کارگاههای کوچک، رکود ساختمان سازی و... نرخ بیکاری در این شهر را به ۴/۳۵ درصد افزایش داده است.

$$4.35\% = \frac{531}{12203} \times 100 = \frac{\text{جمعیت بیکار}}{\text{جمعیت فعال}} \times 100 = \text{نرخ بیکاری شهر فیروزآباد}$$

با توجه به اینکه در حال حاضر نرخ استاندارد بیکاری در یک جامعه تا حدود ۱/۵ درصد قابل قبول است نرخ بیکاری در شهر فیروزآباد بالاست. یکی از شاخص‌های مهم که در ارتباط با ساخت جمعیت فعال و غیر فعال مورد استفاده قرار می‌گیرد نسبت وابستگی یا بار تکفل است که به دو طریق قابل محاسبه می‌باشد.

$$4.10 = \frac{50051}{12203} = \frac{\text{کل جمعیت شهر}}{\text{جمعیت فعال}} = \text{D.R.g} = \text{بار تکفل ناخالص}$$

از آنجایی که میزان بار تکفل ناخالص بیشتر از عدد ۱، نشان دهنده یک جامعه با جمعیتی فعال است و بیشتر از عدد یک نشان دهنده عده افراد غیر فعال خواهد بود لذا بار تکفل غیر خالص برای شهر فیروزآباد ۴/۱۰ بوده و نشان دهنده بار تکفل بالا در این شهر است.

$$54.36\% = \frac{12203}{22448} \times 100 = \frac{\text{جمعیت فعال}}{\text{جمعیت غیر فعال}} = \text{D.R.n} = \text{بار تکفل خالص}$$

بار تکفل خالص نشان دهنده این است که در مقابل هر ۱۰۰ نفر جمعیت فعال چه تعداد جمعیت غیر فعال وجود دارد. در شهر فیروزآباد این نسبت، نسبتاً بالاست.

با بررسی گروه‌های سنی جمعیت ساکن در شهرها پی می‌بریم که بالغ بر ۶۱/۳۶ درصد جمعیت شهر زیر ۲۴ ساله هستند و این بررسی از آن جهت اهمیت دارد که معمولاً افرادی که بین گروه‌های سنی ۲۴ ساله قرار دارند، کودکان، نوجوانان و جوانان هستند که با توجه به شرایط اقتصادی حاکم معمولاً در فعالیتهای اقتصادی هیچگونه نقشی ندارند و این امر باعث تأثیر بر روی نرخ یا ضریب وابستگی (بار تکفل) در شهر فیروزآباد خواهد شد. که این مسئله نشان دهنده بار تکفل بالاست.

جدول (۱): تعداد افراد زیر ۲۴ ساله در شهر فیروزآباد.

شهر	تعداد مردان زیر ۲۴ ساله	تعداد زنان زیر ۲۴ ساله	جمع کل	درصد از کل جمعیت
فیروزآباد	۱۵۳۰۰ نفر	۱۵۲۱۵ نفر	۳۰۵۱۵ نفر	۶۱/۳۶

(سرشماری عمومی نفوس و مسکن: ۱۳۷۵)

فراوانی دست به گریبان است که یکی از موارد راهگشا توجه به صنعت توریسم است. چرا کشوری مانند ترکیه که از منابع توریستی مانند آثار باستانی - تاریخی دارای سهم ناچیزی است سالانه پذیرای حدود ۷ میلیون گردشگر خارجی است در صورتی که کل گردشگر وارد شده به کشور ما در سال ۱۹۹۷، ۹/۰ درصد جهانی است. این در حالی است که کشور ما جزء ۱۰ کشور برجسته دنیا در زمینه آثار باستانی و تاریخی است.

سهم توریسم در اشتغال شهر فیروزآباد

در سرشماری ۱۳۶۵ در بخش خدمات، سهم ناچیزی از شاغلین این بخش به امر هتلداری و رستوران داری می برداختند که عمدتاً از بخش خصوصی بوده اند.

در سال ۱۳۶۵ تعداد ۵۹ نفر در زمینه پذیرایی و اقامت مسافران فعالیت داشته اند و بعد از پایان یافتن جنگ با اینکه افزایش چشمگیری در تقاضاهای اقامتی و پذیرایی دیده می شود ولی رشدی در این زمینه در این شهر دیده نمی شود. در سال ۱۳۷۵ این تعداد به ۷۱ نفر رسیده است. که باز هم رقم ناچیزی است. بر اساس آمار سازمان جهانی جهانگردی (WTO) هر تخت مراکز اقامتی در جهان تقریباً ۱ تا ۲ شغل ایجاد می کند. این در حالی است که بطور کلی توانهای افزایش اشتغال در بخش جهانگردی ایران از کشورهای صنعتی مساعدتر است زیرا در کشورهای جهان سوم مانند ایران زمینه و امکانات رشد صنعتی محدود است. طبق آمار بدست آمده در ایران می توان برای هر تخت تقریباً ۴ تا ۵ شغل ایجاد نمود.

در شهر فیروزآباد تا سال ۱۳۷۵ تعداد ۲۰ تخت وجود داشته، که این مقدار تخت تنها توانسته ۷۱ شغل ایجاد کند. در صورتی که با توجه به جذابیت های جهانگردی و امکانات موجود ناحیه حداقل شغل ایجاد شده بایستی ۱۰۰ شغل باشد. در سال ۱۳۸۱ حدود ۱۰۹۰۰ نفر فقط از کاخ اردشیر فیروزآباد بازدید نموده اند. (این در حالی است که رقم توریست های وارد شده به شهر به مراتب بیش از این رقم است)

اگر هر ۲۰ جهانگرد وارد شده ۱ شغل ایجاد کند باز اگر همین رقم راهم لحاظ کنیم باید انتظار حدود ۵۴۵ شغل را داشت.

بر اساس آمار موجود در سال ۱۳۷۵ حدود ۵۳۱ بیکار وجود داشته است. اگر از طریق بخش توریسم بخواهیم برای این تعداد شغل ایجاد نماییم به ۱۰۶۲۰ نفر توریست داخلی و خارجی نیاز خواهیم بود. با نگاهی مختصر درمی یابیم که هم اکنون تعداد توریست های ورودی بیش از رقم فوق است ولی به خاطر نبود امکانات رفاهی - خدماتی توریست وارد شده نمی تواند در این شهر اقامت گزیند. بنابراین شغلی هم ایجاد نمی گردد. می توان گفت مشکل شهر فیروزآباد در تعداد توریست های ورودی نیست بلکه این است که ما نمی توانیم از این تعداد توریست هم درجهت ایجاد شغل و افزایش درآمد استفاده کنیم. و در تأیید این مطلب از مدل CPGI استفاده می کنیم.

$$CPGI = \frac{NC \cdot NW}{PC \cdot PW} \quad CPGI = \frac{10718 \cdot 11503}{5051 \cdot 18173} = 1/52$$

NC = تعداد توریست های وارد شده به فیروزآباد
NW = تعداد توریست های وارد شده به کازرون

موقعیت مناسب شهر فیروزآباد باعث شده که از رشد نسبتاً بالای جمعیتی برخوردار باشد که همین عامل پرروی کل ساختار جمعیتی آن اثر گذاشته و سبب ایجاد جمعیتی جوان با بار تکفلی بالا شده است. بنابراین باید به ایجاد اشتغالهای جدید توجه بیشتری نمود.

توریسم در شهر فیروزآباد

همانطور که در قبل هم ذکر گردید فیروزآباد یکی از شهرهای تاریخی ایران است که قدمت آن به حدود ۲۵۰۰ سال می رسد و مدت زمانی پایتختی این سرزمین کهن را نیز به پدک کشیده و آثار باستانی مهمی را در خود جای داده است. جاذبه های تاریخی فراوانی (مانند کاخ اردشیر، قلعه دختر، نقوش برجسته تنگاب و...) بر عوامل جذب طبیعی مانند آب و هوای معتدل مدیترانه ای، رودخانه ها، قنات ها، باغ های مرکبات و زیتون نیز افزون گشته و موجبات جذب توریسم را از سالیان دور فراهم کرده است.

در سال ۱۳۸۱ تعداد ۲۱۹۸ توریست خارجی و حدود ۸۵۲۰ توریست داخلی از کاخ اردشیر فیروزآباد دیدن نموده اند. این رقم بیانگر کل توریست های وارد شده به شهر فیروزآباد نمی باشد. چه بسا توریست های زیادی به شهر فیروزآباد وارد می شوند که از کاخ اردشیر دیدن نمی کنند. این رقم قابل توجه ایجاب می کند که خدمات رفاهی مناسب توریستی جهت استفاده از منافع اقتصادی - اجتماعی توریست ها وجود داشته باشد که اینگونه نیست و به جرأت می توان گفت که توریست های وارد شده نه تنها برای شهر و مردم آن هیچگونه فایده ای ندارند بلکه باعث خسارتهای زیست محیطی نیز می گردند. در شهر فیروزآباد فقط یک مهمانسرای جهانگردی با تعداد ۱۰ اتاق و ۲۰ تخت وجود دارد که نسبت به رقم قابل توجه توریست های وارد شده بسیار کم می نماید.

بنابراین وجود جاذبه های متعدد توریستی به خاطر کمبود امکانات رفاهی - خدماتی عملاً نتوانسته است منافع اقتصادی و اجتماعی برای مردم شهر داشته باشد. چیزی که مردم شهر انتظار دارند و مورد توجه در این تحقیق نیز می باشد اثرات اقتصادی توریسم در شهر است. باید اذعان کرد که این مهم هنوز عملی نشده است.

با توجه به اینکه شهر فیروزآباد دارای جاذبه های متعدد توریستی است، اگر تسهیلات و خدمات کافی توریستی ایجاد کنیم توریست های زیادی جذب نماییم. بایستی از توانهای متعدد توریستی با ایجاد زیرساختها و خدمات مختلف توریستی استفاده نمود. این امر می تواند درجهت ایجاد اشتغال بطور خاص و اثرات اقتصادی ناشی از آن بطور عام مؤثر افتد که باعث پایین آمدن نرخ بیکاری در شهر خواهد شد. نیک می دانیم هر کشوری یا شهری که با معضل بیکاری مواجه است با تبعات اجتماعی و سیاسی

PC = جمعیت شهر فیروزآباد

PW = جمعیت شهر کازرون

که رقم ۱/۵۲ نشانگر بالا بردن میزان توریستهای ورودی به شهر فیروزآباد است. روال معمول آن است که در صنعت توریسم اشتغال ایجاد شده را با تخت‌های موجود می‌سنجند. جمع تخت‌های موجود در شهر فیروزآباد در سال ۱۳۸۲، ۲۰ تخت بوده است. بر مسئولین است که در جهت گسترش امکانات رفاهی - خدماتی تمهیدات لازم را ببینند که اگر به این مهم توجه نگردد نه تنها از همین میزان توریستهای وارد شده استفاده‌ای نمی‌بریم بلکه سالهای سال بایستی خسارت‌های زیست محیطی ناشی از اقدامات ناشیانه توریست‌ها را نیز متحمل شویم.

همانطور که در جدول شماره (۲) مشاهده می‌شود برای تعداد ۵۳۱ بیکار در شهر فیروزآباد ۱۰۶۲۰ نفر توریست خارجی و داخلی سالانه احتیاج است. (توریست‌های وارد شده به شهر فیروزآباد خیلی بیشتر از این رقم است به عنوان مثال در سال ۱۳۸۱ فقط از کاخ اردشیر فیروزآباد حدود ۱۰۵۰۰ نفر بازدید کرده‌اند).

جدول (۲): تعداد ایرانی‌گرد و جهانگرد و تخت مورد نیاز برای ایجاد اشتغال

شهر	تعداد بیکاران	تعداد ایرانی‌گرد و جهانگردان مورد نیاز	میزان تخت مورد نیاز در شبانه‌روز
فیروزآباد	۵۳۱	۱۰۶۲۰	۲۲

بایستی متذکر شد که میزان توریستهای ورودی به شهر فیروزآباد خیلی بیشتر از رقم فوق‌الذکر است و با این رقم، هیچ احتیاجی به توریست جهت بازدید از شهر نیست. ولی همانطور که در قبل نیز اشاره شد امکانات رفاهی و خدماتی آن چنان ناچیز است که هیچ توریستی نمی‌تواند در این شهر اقامتگزیند. با ایجاد تسهیلات بیشتر مانند تأسیس چاپخانه، ایجاد فضای سبز، ایجاد زمینهای ورزشی مانند زمین والیبال، تنیس و... در جوار آثار باستانی همچنین ایجاد کارگاهی برای معرفی و فروش فرشهای بافتنی به توریست‌ها بویژه توریستهای خارجی می‌تواند در جهت ایجاد شغل اقدام نمود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

شهر فیروزآباد از طرفی به خاطر مرکزیت مکانی ایبل شقایب و از طرف دیگر به علت اینکه آنها به تدریج سکنی می‌گزینند با رشد جمعیتی نسبتاً بالایی مواجه است و از نظر ساختار جمعیتی دارای ساختاری جوان می‌باشد که این امر باعث افزایش میزان بیکاران شده است. وجود توانهای بالقوه توریستی از قبیل توانهای جغرافیایی، تاریخی - فرهنگی و اجتماعی باعث شده است که شهر فیروزآباد از نظر جذب توریست در رده بالایی قرار بگیرد ولی ایس هم قابلیت توریستی عملاً نتوانسته است از نظر اقتصادی من جمله اشتغالزایی مثبت عمل نماید. که علل مختلفی در این زمینه دخیل می‌باشند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

- نزدیکی به شهر شیراز - فاصله اندک بین شیراز - فیروزآباد از اقامت توریست‌ها

جلوگیری می‌کند. آنها ترجیح می‌دهند که در یکی از هتلهای شیراز اقامت گزینند و هر روز را برای شهرستان خاصی در نظر می‌گیرند به عنوان مثال ۱ روز به کازرون، ۱ روز به فیروزآباد و... رفته و شب مجدداً به شیراز برمی‌گردند.

- عدم تبلیغات کافی و مناسب

- به نظر می‌رسد مهمترین عاملی که در این قضیه مؤثر است کمبود امکانات خدماتی - رفاهی است و شهر فیروزآباد با قدمت حدود ۲۵۰۰ ساله فاقد هتل بوده و در سایر امکانات رفاهی نیز دچار کمبود است. به خاطر عدم استقبال بخش خصوصی به نظر نگارندگان دولت بایستی قدمهای اولیه را در این زمینه بردارد و زمانی که بخش خصوصی احساس نماید که این عمل می‌تواند فوایدی داشته باشد مطمئناً قدمهای بعدی را خواهد برداشت.

اگر ما درصدد مقابله با معضل بیکاری هستیم چاره‌ای نداریم جز اینکه مانند کشورهای دیگر به این بخش که به عنوان اقتصاد نامرئی هم معروف گشته است، توجه ویژه‌ای داشته باشیم که اگر این مهم عملی گردد نه تنها سود اقتصادی فراوانی بدست خواهیم آورد بلکه از مشکلات اجتماعی فراوانی که ناشی از بیکاری است جلوگیری کرده‌ایم.

منابع

- ۱- آمارنامه استان فارس، ۱۳۷۸، سازمان برنامه و بودجه استان فارس.
- ۲- آمار تعداد ورودی توریسم به آثار باستانی فارس، ۱۳۸۱، سازمان میراث فرهنگی و جهانگردی و ایرانگردی استان فارس.
- ۳- تقوی‌نژاد دلمی، محمد رضا، ۱۳۶۶، معماری، شهرسازی و شهرنشینی ایران در گذر زمان، یساولی (فرهنگسرا)
- ۴- چاک‌وای‌گی و همکاران، ۱۳۷۷، جهانگردی در چشم‌انداز جامع، ترجمه علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، دکتر پژوهشهای فرهنگی.
- ۵- رجسای، سعیده، ۱۳۷۷، توسعه صنعت جهانگردی به مثابه اشتغال، مجله گردشگری شماره دوم.
- ۶- رضوانی، علی اصغر، ۱۳۷۴، جغرافیا و صنعت توریسم، دانشگاه پیام نور.
- ۷- سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۷۵، مطالعات تقضیلی، مرکز آمار ایران.
- ۸- سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۶۵، مطالعات تقضیلی، مرکز آمار ایران.
- ۹- صالحی، فرورزنده، ۱۳۷۷، مبانی جمعیت‌شناسی، چاپ اول، انتشارات صفاره.
- ۱۰- قاضی‌خو، محمد، ۱۳۸۰، رساله کارشناسی ارشد جغرافیا، عنوان تأثیر اقلیم در کشاورزی فیروزآباد با تأکید بر کشت ذرت.
- ۱۱- غازی، ایران، ۱۳۸۱، نگرش تحلیلی بر مدل تکامل فضایی در برنامه‌ریزی توریسم، مجله علمی - پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان.
- ۱۲- کیانی، محمد یوسف، ۱۳۶۶، شهرهای ایران، جلد ۲، جهاد دانشگاهی.
- ۱۳- محلاتی، صلاح‌الدین، ۱۳۸۰، درآمدی بر جهانگردی، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۱۴- مفاتی، بهنام، ۱۳۸۲، بررسی پتانسیل‌های توریستی شهر فیروزآباد با بیان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان.

15 - Madder,uel,1988,Tourism and Environment Analysis of Tourism Research,university of Wisconsin.